

[B] **WAAR BLIJFT DE GEVAARLIJKE GEK?
“POST VOOR MEVROUW BROMLEY”
VAN STEFAN BRIJS**

Waarom houd ik van het werk van Stefan Brijs? Omdat ik geïnteresseerd ben in gevaarlijke gekken en dan speciaal het soort gekken van wie niemand doorheeft dat ze gek zijn en die juist daarom in belangrijke posities terechtkomen, waar zij veel onheil aanrichten. Een prachtig thema. In zijn fenomenale roman *De engelenmaker* draait alles om de megalomane Victor Hoppe, een gestoorde embryoloog die voor God speelt en erin slaagt zichzelf te klonen. Het duurt even voordat je in de gaten krijgt dat de man een dictator is die zijn kinderen (een gekloonde drieling) in slavernij houdt. Aanvankelijk lijkt hij alleen maar een excentrieke, hyperintelligente geleerde met een lichte handicap, die sympathie en soms zelfs bewondering oproept. Pas als de ravage die hij aanricht in volle omvang duidelijk wordt, blijkt dat *De engelenmaker* over grote morele kwesties gaat, over goed en kwaad, en dat Hoppe het kwaad vertegenwoordigt.

In Brijs' nieuwste roman *Post voor mevrouw Bromley* duurt het niet even, maar eindeloos lang voordat de gevaarlijke gek acte de présence geeft. We krijgen een dickensiaanse vertelling voorgeschoteld, spelend in een Londense achterbuurt aan het begin van de Eerste Wereldoorlog. De zeventienjarige Martin Bromley wil niets liever dan vechten voor zijn vaderland, terwijl zijn twee jaar oudere “zoogbroer” John Patterson juist alles doet om uit dienst te blijven, omdat hij Engelse literatuur wil gaan studeren. John, wiens in het kraambed overleden moeder afkomstig was uit de hogere kringen en Keats las, heeft zijn liefde voor literatuur ongetwijfeld van haar geërfd. Van mevrouw Bromley, van wie hij moedermelk indronk en die hem als zoon behandelt, kan hij zijn culturele fijnzinnigheid niet hebben meegekregen. Haar eigen zoon Martin is een ongelikte beer, die nauwelijks kan lezen en er liever meteen op slaat.

Het *nature/nurture*-probleem wordt zo in grove streken geschetst én beslecht: afkomst is belangrijker dan opvoeding, bloed is bepalender dan melk. Martin Bromley vertrekt dus snel naar de oorlog (mevrouw Bromley zal jaren tevergeefs wachten op post van of over haar zoon), terwijl John zich op de universiteit wijdt aan *Beowulf*; Thomas Mores

Utopia, Miltons *Paradise Lost*, Wordsworth, Keats en uiteraard Dickens.

Het eerste deel van de lijvige roman, ‘Het thuisfront’, bestaat voornamelijk uit nogal schoolse lesjes Engelse literatuurgeschiedenis, want John leest alles en betreft zijn lectuur voortdurend op zijn eigen situatie. De literatuurlessen moeten nog eens onderstrepen dat keuzes tussen goed en fout van alle tijden zijn en dat je vaak pas achteraf kunt vaststellen of je aan de goede kant hebt gestaan. Gesuggereerd wordt dat geletterde personen een hogere moraal hebben dan ongeletterde. Zo maakt de thuisblijver John, die niet alleen door de patriotistische meute, maar ook door zijn eigen omgeving als lafaard wordt beschouwd, schijnbaar een betere keuze dan oorlogsheld Martin. Als nog hoogstaander wordt Johns studievriend William afgeschilderd. Die heeft als student Duits namelijk ook Goethe, Schiller en Heine en Marx in zijn ransel. Hij neemt uit overtuiging – niet uit eigenbelang of lafheid – stelling tegen de oorlog en als hij geen uitweg meer ziet, kiest hij de uitweg van Goethes Werther.

Tot zover een nogal belerende roman, waarin het relatief eenvoudige dilemma waarmee Johns vader, een postbode, worstelt nog het indringendst beschreven wordt. Vader Patterson kan het op den duur niet meer aan om als boodschapper van het slechte nieuws te fungeren. Hij begint, voor de vrouwen in zijn wijk die hij al zijn halve leven kent, de onheilsberichten over hun mannen en zoons achter te houden, omdat hij denkt dat hoop doet leven. Dat is misschien laf, en moreel gezien een foute keuze. Of toch niet?

Echt spannend wordt het pas in het tweede deel van de roman, ‘Het Westfront’, waar John uiteindelijk ook in de loopgraven belandt. Begin 1916 is hij als soldaat de haven Southampton uitgevaren. Aanvankelijk lijkt hij het als bediende van de enigszins autistische, maar beschaafd ogende luitenant Ashwell iets beter te zullen krijgen dan zijn maten. Maar wie is die Ashwell, bij wie alleen een zenuwtrek aan zijn linkerooglid verraadt dat hij emoties heeft?

Ashwell blijkt de levensgevaarlijke gek, die net als Victor Hoppe uit *De Engelenmaker* het verschil tussen goed en kwaad niet kent en krankzinnige risico's neemt om zijn eigen bezetenheid te kunnen botvieren. Zo neemt hij John mee op een levensgevaarlijke tocht om, terwijl de granaten hen om de oren vliegen, tussen rottende lijken en verspreide ledematen op zoek te gaan

naar de *Vinca minor*, een plantje dat in het Nederlands Kleine maagdenpalm heet. Als bijna afgestudeerde bioloog had Ashwell zich al snel aangemeld voor de oorlog omdat hem dat “een interessante studiereis” leek voor het onderzoeken van planten. Voor het vinden van de *Vinca minor* heeft de luitenant alles over, John wordt geacht achter hem aan te sjouwen met de botaniseertrommel. Pas gaandeweg blijkt dat Ashwells vorige bediende onder vergelijkbare omstandigheden met een granaatscherf in zijn buik dood gevonden is, terwijl Ashwell ongedeerd was.

Na een bloedstollend beschreven scène waarin Ashwell midden in een gevecht met krankzinnigheid wordt geslagen en John hem het leven redt, vertelt een korporaal: Ashwell “is een gevaar voor z’n eigen mannen en zeker voor jou, onthoud dat als je nog een keer meent de held voor hem te moeten uithangen”.

In een interview met *NRC Handelsblad* onthulde Brijs in 2006 dat *De engelenmaker* pas een geslaagde roman werd, toen hij op advies van zijn uitgever niet langer de drie klonen van Victor Hoppe centraal stelde, maar de gestoorde embryoloog zelf van een achtergrond voorzag. Dat had hij met Ashwell ook moeten doen. Op deze aan geheugenstoornissen lijdende halve gare, die zich regelrecht vanuit het “dolphuis” aan het Londense Queen Square naar het front liet terugsturen, omdat hij niet voor laf versleten wilde worden, had Brijs zijn fantasie beter kunnen loslaten dan op de zielige, maar minder interessante zoogkinderen van mevrouw Bromley.

De kracht van Brijs ligt in het ontleden van neuroten die hun afwijking of misvorming net zo lang afreageren op hun “bedienden” tot ze alleen nog maar een slagveld vol lijken achterlaten. Een personage als Victor Hoppe uit *De engelenmaker* heeft mij er nog eens van doordrongen dat we, ook in het “normale leven”, door gevaarlijke gekken zijn omringd, zoals W.F. Hermans het uitdrukte. Luitenant Ashwell, de eigenlijke hoofdpersoon van *Post voor mevrouw Bromley*, zou dat huiveringwekkende besef er scherper bij de lezer hebben ingeprent, als Brijs juist dit personage beter had uitgewerkt.

ELSBETH ETTY

STEFAN BRIJS, *Post voor mevrouw Bromley*, Atlas, Amsterdam, 510 p.